

บทที่ 4

บทสรุป

สรุป

โดยทั่วไปแล้ว มนุษย์มักคิดถึงความตายว่าเป็นความทุกข์อันใหญ่หลวง ความตายทำลายโอกาสที่มนุษย์จะได้ใช้ศักยภาพของตน นำมาซึ่งความพลัดพรากจากสิ่งที่ตนรัก ความตายจึงเป็นสิ่งที่มนุษย์กังวล หรือกระทั่งหวาดกลัว และอยากให้เวลาแห่งความตายมาเยือนให้ช้าที่สุด

แต่ในคัมภีร์จวงจื๊อนั้น เรื่องราวของความตายไม่ถือเป็นหายนภัย ตรงกันข้าม กลับปฏิบัติต่อความตายราวกับว่าเป็นชะตากรรมอันน่าพิศวง และพึงยินดีเช่นเดียวกับการเกิดหรือความงดงามของฤดูกาลที่เวียนผัน ท่าทีเช่นนี้ไม่เคยปรากฏมาก่อนในประวัติศาสตร์ทางความคิดของจีน

ปัญหาเรื่องชีวิตและความตายนี้นับเป็นปัญหาที่จวงจื๊อให้ความสำคัญอย่างยิ่ง โดยจวงจื๊อเห็นว่า ท่าทีที่เราวิตถวลเรื่องความตายนี้ถือเป็นการแสดงออกที่สำคัญยิ่งในการแสดงให้เห็นถึงการเข้าถึงมรรควิธี

จวงจื๊อมีทัศนะว่า สรรพสิ่งล้วนอยู่ในกระบวนการแปรเปลี่ยนอยู่ทุกขณะ ชีวิตและความตายต่างก็เป็นส่วนหนึ่งในกระบวนการแปรเปลี่ยนนั้น แต่ตัวกระบวนการแปรเปลี่ยนเองนั้น “ไม่มีการ ‘เริ่มต้น’ หรือ ‘สิ้นสุด’ ” แต่เป็นกระแสแห่งการเปลี่ยนแปลงที่ต่อเนื่องกันไป การเริ่มต้นหรือสิ้นสุดนั้นเป็นเพียงการกำหนดขึ้นของมนุษย์ว่า จะให้จุดไหนในกระบวนการแปรเปลี่ยนนั้นเป็นจุดเริ่มต้น เมื่อมีจุดเริ่มต้นแล้ว จุดสิ้นสุดก็เกิดตามขึ้นมาในลักษณะเดียวกันนั่นเอง ความตายจึงเป็นเรื่องของกระบวนการแปรเปลี่ยนตามธรรมชาติ ในคัมภีร์จวงจื๊อแสดงลักษณะของการแปรเปลี่ยนไว้ 3 ลักษณะด้วยกันคือ

1. การแปรเปลี่ยนทางร่างกาย เช่น การแปรเปลี่ยนบิดเบี้ยวของร่างกายในสภาวะใกล้ตาย รวมถึงความพิการทางร่างกาย

2. การแปรเปลี่ยนจากสภาวะการดำรงอยู่ในปัจจุบัน ผ่านความตาย ไปสู่สภาวะการดำรงอยู่ในรูปอื่น

3. การแปรเปลี่ยนไปมาของเอกลักษณ์แห่งความเป็นตัวตน

จากลักษณะการแปรเปลี่ยนประเภทแรก เราพบว่า ตัวละครในเรื่องเล่าของจวงจื๊อ มิได้แสดงอาการหวาดกลัวในอาการเปลี่ยนแปลงอัน “ไม่ปกติธรรมดา” ที่เขากำลังเผชิญอยู่แม้แต่น้อย ตรงกันข้าม กลับมีท่าทีที่พิศวง ใคร่รู้ในความเปลี่ยนแปลงนั้น ทั้ง ๆ ที่ในประวัติศาสตร์ทางความคิดและอารยธรรมจีนนั้น ล้วนให้ความสำคัญอย่างยิ่งแก่องค์ประกอบของร่างกายรองลงมาจากชีวิตเลยทีเดียว ท่าทีของวิถีชีวิตที่มองเห็นและยอมรับว่า ความพิการและการแปรเปลี่ยนทางร่างกายนี้เป็นเรื่องธรรมดาของกระบวนการแปรเปลี่ยนตามธรรมชาตินั้น ในคัมภีร์จวงจื๊อถือว่าการแสดงออกสำคัญยิ่ง ที่แสดงถึงความพร้อมที่จะเผชิญหน้ากับการแปรเปลี่ยนในลักษณะอื่น ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับความตาย จึงถือว่ามีนัยสำคัญอยู่ไม่น้อยในการแสดงให้เห็นถึงการเข้าถึงมรรควิธี

ลักษณะการแปรเปลี่ยนประเภทที่ 2 ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงจากสภาวะแห่งชีวิตผ่านความตาย ไปสู่สภาวะการดำรงอยู่ในรูปอื่นนี้ แสดงให้เห็นว่า ความตายนั้นมิได้หมายเพียงจุดสิ้นสุด แต่ในเวลาเดียวกันนั่นเอง ความตายคือจุดเริ่มต้นด้วย การเกิดและตายมิได้เป็นจุดเริ่มต้นหรือจุดสิ้นสุดที่ตายตัว แต่เป็นกระบวนการแปรเปลี่ยนจากรูปแบบการดำรงอยู่อย่างหนึ่งไปเป็นอีกอย่างหนึ่ง ซึ่ง “น่าสนใจและน่ารื่นรมย์” ไม่แพ้กัน

เห็นได้ว่าความตายในทัศนะของจวงจื๊อไม่ได้เป็นสิ่งที่มีความค่าน้อยกว่าชีวิตแต่อย่างใด ความตายจึงไม่ใช่เรื่องที่มนุษย์จะต้องไปหวาดกลัวหรือพึงหลีกเลี่ยง การเกิดและการตายล้วนเป็นจังหวะของกระบวนการแปรเปลี่ยนตามธรรมชาติ แต่มนุษย์เรานั้นเองที่ไปยึดถือและแบ่งแยกว่า จุดหนึ่งในกระบวนการแปรเปลี่ยนนี้คือการเกิด และอีกจุดหนึ่งคือการตาย แล้วให้ค่าแก่ช่วงเวลาสั้น ๆ ระหว่างการเกิดและการตาย ยึดติดกับรูปแบบการดำรงอยู่ปัจจุบันนั้น ปิติยินดีกับการเกิดและการมีชีวิต เศร้าโศกหวาดกลัวเมื่อเวลาของความตายมาเยือน

นอกจากนั้น เรายังพบอีกว่า ในปรัชญาของจวงจื๊อนั้น สรรพสิ่งล้วนมีคุณค่าเท่าเทียมกัน เมื่อสรรพสิ่งล้วนมีคุณค่าเท่าเทียมกันดังนี้ การเกิดและการตายต่างก็เป็นเพียงส่วนหนึ่งของกระบวนการแปรเปลี่ยนตามธรรมชาติ หากเราเห็นว่าการมีชีวิตอยู่เป็นสิ่งอันพึงปรารถนาแล้ว ก็ไม่มีเหตุผลอันใดที่จะเห็นว่า ความตายอันเป็นไปตามวาระนั้นเป็นสิ่งไม่น่าพึงใจ ไม่ว่าจะ

ความตายนั้นจะนำไปสู่รูปแบบการดำรงอยู่ที่แตกต่างไปจากปัจจุบันหรือไม่ ก็ไม่มีเหตุผลประการใดให้หวาดเกรง เพราะไม่ว่ารูปแบบใดก็มีค่าเสมอกัน สำหรับจวงจื๊อ การเกิดและการตาย เป็นเรื่องที่เราไม่ควรไปยึดติดให้ค่าแบ่งแยกมันออกจากกัน การที่มนุษย์ไปแบ่งแยกให้คุณค่าแกสิ่งต่าง ๆ นั้นเอง ที่นำไปสู่ความขัดแย้งกับครรลองแห่งธรรมชาติ และนั่นคือจุดกำเนิดแห่งภัยพิบัติของสรรพสิ่ง

จากลักษณะของกระบวนการแปรเปลี่ยนประเภทที่ 3 คือ การแปรเปลี่ยนไปมาของความเป็นตัวตนอันหาความแน่นอนชัดเจนไม่ได้นี้ ทำให้เส้นแบ่งของเอกลักษณ์แห่งความเป็นตัวตน ลบเลือนไป จากข้อสรุปนี้ เราอาจก้าวข้ามไปสู่ข้อสรุปอีกข้อหนึ่งได้ว่า เราสามารถถือเสมือนว่า “สรรพสิ่งและตัวเรานั้นเป็นหนึ่งเดียวกัน” ในเมื่อเราถือเสมือนว่า สรรพสิ่งและตัวเรานั้นเป็นหนึ่งเดียวกันแล้ว นั้นหมายความว่า จะไม่มีสภาวะที่ “ตน” และ “สิ่งอื่น” สามารถแยกจากกันโดยเด็ดขาด ในแง่นี้ ความตายก็มีได้หมายถึงการพลัดพรากจากกันแต่ประการใด

อย่างไรก็ตาม จุดสำคัญที่สุดในเรื่องของความตายในคัมภีร์จวงจื๊ออยู่ที่ว่า เรื่องราวและท่าทีเกี่ยวกับความตายได้แสดงให้เห็นอย่างสมบูรณ์ ถึงกระบวนการหลอมรวมตัวตนเข้ากับธรรมชาติด้วยความเบิกบาน โดยเรื่องราวที่กล่าวถึงท่าทีขณะเผชิญหน้ากับความตายของบุคคลต่าง ๆ ในคัมภีร์ซึ่งรวมถึงตัวจวงจื๊อเองด้วยนั้น แสดงให้เห็นถึงลักษณะการเข้าไปสัมพันธ์กับชีวิตและความตายด้วยท่าทีที่เข้าไปมีส่วนร่วม และตอบสนองต่อเรื่องราวต่าง ๆ อย่างเสรี ไม่ผูกติดกับอคติหรือความเชื่อเดิมที่มีอยู่ก่อนหน้านั้นอย่างตายตัว สถานการณ์ขณะเผชิญหน้ากับความตายนั่นจึง “ใหม่” ในแง่ที่ไม่มีความคิดใด ๆ ที่ถูกปลูกฝังมาก่อน ไม่ว่าจะจากค่านิยมหรือประเพณีต่าง ๆ ที่ทำให้มองความตายว่าเป็นเรื่องน่าหวาดกลัว และเป็นการสูญเสียอันน่าเศร้า บุคคลในคัมภีร์จวงจื๊อเหล่านั้นต่างก็พาตัวเองเข้าไปมีส่วนร่วม และหลอมรวมเข้ากับสภาวะแห่งความตายนั่นในฐานะสิ่งใหม่อันน่าพิศวงและน่าสนใจอย่างยิ่ง โดยมีได้หวาดกลัวหรือโศกเศร้าแม้แต่น้อย ตรงกันข้ามกับลูกเมียของผู้ตายที่อาจจะพากันเศร้าโศก เพราะมีความเชื่อที่ถูกปลูกฝังมาให้ยึดมั่นในทัศนะที่ว่าความตายเป็นเรื่องราวของความสูญเสียอันน่าพรันพรึง

นอกจากท่าทีในเชิงพิศวงสนใจแล้ว เรายังพบท่าทีในลักษณะอื่นเช่น การร้องเพลงหรือเล่นดนตรี อันล้วนแต่เป็นลักษณะท่าทีในเชิงสุนทรีย์ะทั้งสิ้น สำหรับจวงจื๊อแล้ว กระบวนการหลอมรวมเชิงสุนทรีย์ะที่แสดงให้เห็นในการเผชิญหน้ากับความตายนี้นี้ ถือเป็นการแสดงออกที่สำคัญที่แสดงให้เห็นถึงความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์

การหลอมรวมเชิงสุนทรียะ ที่แสดงภาวะสูงสุดในท่าที่แห่งการเกี่ยวข้องกับความตาย
 นี้เอง ที่จวงจื๊อใช้เป็นแกนหลักเพื่อให้การดำเนินชีวิตอย่างเสรีด้วยการ “ไม่กระทำ” นั้นสามารถ
 ดำเนินไปได้ และทำให้จวงจื๊อสามารถประนีประนอมกับภัยพิบัติต่าง ๆ ในชีวิตมนุษย์ได้อย่างไม่
 สะทกสะท้าน ภัยพิบัติเหล่านี้ไม่ใช่เรื่องที่น่าหวาดหวั่นหรือน่าเศร้าอีกต่อไป ตรงกันข้าม ในท่าม
 กลางภัยพิบัตินั้นเองที่วิถีชีวิตอันเสรีและเป็นหนึ่งเดียวกับมรรควิธีนั้นดำรงอยู่ ซึ่งจะปรากฏขึ้นก็
 ต่อเมื่อมนุษย์ยุติการแบ่งแยกยึดมั่น และหยุดทำที่มุ่งการวิเคราะห์แยกแยะให้ค่าด้วยอคติและ
 ความเชื่ออันตายตัวต่างๆ หันมาดำเนินชีวิต-เล่นล้อกับชีวิต ด้วยท่าที่ของการหลอมรวมเชิง
 สุนทรียะนั้นเอง

แนวคิดแบบจวงจื๊อเป็นนิตินิยม (Fatalism) หรือไม่

อาจมีผู้ตั้งข้อสังเกตได้ว่า ความคิดของจวงจื๊อจะเป็น Fatalism หรือไม่ เพราะดู
 เหมือนเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับมนุษย์นั้น จวงจื๊อยอมรับมันราวกับว่าเป็นสิ่งที่ถูกกำหนดมา
 โดยชะตากรรมหรือฟ้า (t'ien; Heaven) อันไม่อาจหลีกเลี่ยงและอยู่นอกเหนือการควบคุมจัดการ
 ของมนุษย์ โดยตัวบทในคัมภีร์จวงจื๊อที่ชวนให้ตีความไปในลักษณะนี้บันทึกไว้ในบทที่ 3 ว่า

เมื่อคุณเวินเสียน เห็นท่านแม่ทัพ ถึงกับตกใจ อุทานว่า "นี่คือผู้ใดกัน ไฉนจึงได้มีขาเหลือ
 อยู่เพียงข้างเดียว นี่เป็นงานของฟ้า หรือมนุษย์กันแน่"

ท่านแม่ทัพจึงว่า "ย่อมเป็นงานของฟ้า มิใช่มนุษย์ ฟ้าทำให้เรามีขาอยู่ข้างเดียว ฟ้า
 กำหนดการปรากฏอยู่ของมนุษย์ ฉะนั้นเราจึงรู้ว่านี่เป็นงานของฟ้า มิใช่มนุษย์..."¹

แต่ในบทที่ 6 จวงจื๊อได้กล่าวถึงประเด็นนี้ว่า

อย่างไรก็ตาม มีข้อยุ่งยากอยู่ประการหนึ่ง ด้วยความรู้ันั้นต้องตั้งอยู่บนบางสิ่งบาง
 อย่าง ความยุ่งยากอยู่ที่ว่าสิ่งที่มันตั้งอยู่นั้นไม่เคยอยู่นิ่ง ข้าพเจ้าจะรู้ได้อย่างไรว่าผู้

¹ มานพ อุดมเดช. ก้าวอย่างบนทางคู่. (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แสงแดด, 2530). บทที่
 บทที่ 3 หน้า 101.

กระทำที่ข้าพเจ้าเรียกว่า 'ฟ้า' นั้น มิใช่มนุษย์? และจะรู้ได้อย่างไรว่าผู้กระทำที่ข้าพเจ้าเรียกว่า 'มนุษย์' นั้น มิใช่ฟ้า?²

จวงจื๊อทำให้การมองแบบแบ่งแยกออกเป็นฟ้ากับมนุษย์นี้กลายเป็นสิ่งที่ไม่อาจรู้ได้ว่า สิ่งที่กำหนดการกระทำของเรานั้นคือตัวเราหรือว่าฟ้ากระทำผ่านตัวเรา เช่นเดียวกับในเรื่องของการตื่นและความฝัน...³ จวงจื๊อเห็นว่า การมองแบบแบ่งแยกดังกล่าวนี้เป็นการแบ่งแยกที่ “ถูกสร้างขึ้น” โดยการคิดแยกแยะของมนุษย์ ที่มองไม่เห็นถึงกระบวนการของสรรพสิ่งอันดำเนินต่อเนื่องเป็นหนึ่งเดียว สำหรับจวงจื๊อแล้ว “ผู้ที่มีเซ่ฟ้าและมีไซ่มนุษย์คือผู้ที่ประสพชัยชนะ นี่คือความหมายของมนุษย์ที่แท้”⁴

จวงจื๊อเสนอให้เราไปพ้นจากการหมกมุ่นแยกแยะนี้ และดำเนินชีวิตไปตามธรรมชาติ ตอบสนองต่อสรรพสิ่งอย่างกลมกลืนมีชีวิตชีวา ในฐานะที่มันเป็นเช่นนั้นเอง

ข้อสังเกตเปรียบเทียบความคิดเรื่องความตายของคัมภีร์จวงจื๊อกับพุทธศาสนา

โทมัส เมอตัน กล่าวไว้ใน The Way of Chuang Tzu ที่เขาเป็นผู้แปลว่า “อาจารย์เซิ่น นั้น ก็คือผู้ที่สืบทอดความคิดและจิตวิญญาณของจวงจื๊อ”⁵ แม้ว่าความคิดของจวงจื๊อจะมีส่วนคล้ายคลึงกับพุทธศาสนา แต่ก็มีเซ่จะไม่มีข้อแตกต่าง ฟุง ยู ลัน มีความเห็นว่า “มีความแตกต่างในระดับพื้นฐานระหว่างศาสนาพุทธกับสำนักเต๋า...ขณะที่ศาสนาพุทธนั้น ทุกสิ่งเป็นเท็จและ

² Graham, A.C. (tr.) Chuang-tzu : The Inner Chapters. (London : Mandala, 1991), ch6, p. 84.

³ Graham, A.C. Disputers of the Tao : Philosophical Argument in Ancient China. (Illinois : Open Court, 1989), p. 196.

⁴ Graham, A.C. (tr.) Chuang-tzu : The Inner Chapters. ch6, p. 85.

⁵ Thomas Merton, The Way of Chuang Tzu. (New York : New Directions, 1965), p.15. Quote in Wu Kuang-ming, Chuang Tzu : World Philosopher at Play. (Chicaco : Scholars Press, 1982), p. 3fl

ผิด แต่สำหรับสำนักเต๋านั้น ทุกสิ่งจริงและถูกต้อง”⁶ ถ้าเราพิจารณาในประเด็นเรื่องความตาย จวงจื๊อเห็นว่า ทั้งชีวิตและความตายนั้นเป็นเรื่องธรรมดาของธรรมชาติ มนุษย์เป็นเพียงผู้มาเยือน ชีวิตเพียงครู่คราวก็จากไปเท่านั้นเอง มิใช่เรื่องสลักสำคัญอะไร ทำที่นี้ดูจะใกล้เคียงกับทางพุทธ อยู่ แต่สำหรับจวงจื๊อนั้น “การได้บังเกิดมาในรูปมนุษย์ก็เพียงพอที่จะทำให้เราปิติแล้ว จากรูป มนุษย์นั้น โดยการแปรเปลี่ยนนับพันนับหมื่นก็ไม่ใช่สิ้นสุด แล้วความเบิกบานที่เราได้รับนั้นจะมี ยิ่งทวีคูณหรือหอกหรือ ด้วยเหตุนี้ปราชญ์จึงท่องไป... ท่านพบว่า เป็นเรื่องดีที่จะตายแต่เยาว์วัย หรือ อยู่จนชรา, ดีทั้งการเริ่มต้นและสิ้นสุด...”⁷ เห็นได้ว่าแม้ทำที่ต่อชีวิตและความตายของจวงจื๊อจะ ใกล้เคียงกับคติทางพุทธ แต่ดูเหมือนว่าจวงจื๊อจะไม่เน้นมิติแห่งทุกข์ของมนุษย์ ขณะที่ฝ่ายพุทธ มองว่าการเวียนว่ายเกิดแก่เจ็บตายนั้นเป็นทุกข์ หรืออย่างน้อยก็ไม่ใช่แหล่งของความสุขที่แท้ แต่จวงจื๊อกลับมองสิ่งเหล่านี้ด้วยทำที่อันโปร่งเบาและเบิกบาน ที่ได้เข้าไปมีส่วนร่วมกับการบว การแปรเปลี่ยนไม่รู้สิ้นนั้น ทำที่เชิงสุนทรีย์เช่นนี้จะต่างไปจากทำที่สงบสำรวมของผู้ที่สมาทาน เภาพุทธศาสนาเป็นสรณะ ทั้งจวงจื๊อและพุทธศาสนาต่างก็มีทำที่ปล่อยวางกับเรื่องราวของชีวิต และความตาย แต่นอกเหนือจากการปล่อยวางแล้ว จวงจื๊อยังมีมิติที่ต่างออกไป คือ การเข้าไป “เล่นล้อ” กับสิ่งเหล่านี้อย่างเบิกบาน ความแตกต่างระหว่างทำที่ทั้งสองนี้ มีนัยสำคัญลึกซึ้งไป กว่านี้หรือไม่ และอย่างไร เป็นประเด็นที่ควรจะได้มีการศึกษาเพิ่มเติมต่อไปในภายหน้า

วิจารณ์และเสนอแนะ

จากการสรุปในหัวข้อที่ 1 เรื่องความตาย แม้ทำที่ต่อความตายจะมีความสำคัญยิ่งใน การเข้าถึงและหลอมรวมตัวตนเป็นหนึ่งในเดียวกับมรรควิธี แต่ก็อาจวิจารณ์ได้ว่า สิ่งที่จวงจื๊อ มอบให้แก่เรานั้นหากจะถือว่าเป็น “คำตอบ” แล้ว อาจมีผู้กล่าวได้ว่าเป็นคำตอบที่ดูคลุมเครือไม่ ชัดเจน จวงจื๊อมิได้เสนอวิธีการให้แก่เราอย่างเป็นรูปธรรมดังเช่นสำนักคิดอื่น ไม่ว่าจะป็นสำนัก ขงจื๊อ หรือทางฝ่ายพุทธเองที่มีกระบวนการวิธีค่อนข้างชัดเจน

อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยคิดว่า ลักษณะเช่นนี้คือลักษณะที่จวงจื๊อจงใจให้เกิดขึ้น ด้วยว่า การหลอมรวมเชิงสุนทรีย์เช่นนี้ คำว่าสุนทรีย์ในตัวเอง ดูจะไม่เข้ากันนักกับระเบียบแบบแผนที่

⁶ Wu Kuang-ming, Ibid., p.3.

⁷ Graham, A.C. op.cit., ch.6, p.86.

จะไปกำหนดกฎเกณฑ์แก่มัน ผู้วิจัยคิดว่า เราอาจจะเข้าใจนิยามแฝงของจวงจื๊อได้ดีขึ้น ถ้าเราเลิกที่จะมองคัมภีร์จวงจื๊อในฐานะที่เป็น “คัมภีร์” ที่มุ่งจะ “บอกกล่าวเพื่อส่งสารคำสอน” ให้แก่เรา แต่มองคัมภีร์จวงจื๊อในฐานะที่มีใจ “คำสอน” ที่จะต้องเรียนรู้ ฝึกฝนตาม แต่มองในฐานะที่เป็นตัว “กระตุ้นปลุกเร้า” ให้เราแสวงหาหนทางแห่งสุนทรียะนั้นด้วยตนเอง อาจกล่าวได้ว่า จวงจื๊อมิได้ต้องการให้เราเป็นนักศึกษาคัมภีร์ หากแต่ต้องการให้เราเป็น “ศิลปิน” แห่งชีวิต

ผู้วิจัยคิดว่าเราอาจจะเข้าใจจวงจื๊อได้ชัดเจนขึ้นเมื่อเราพิจารณาเรื่องราวตอนหนึ่งในคัมภีร์บทที่ 13 ดังนี้

เจ้านครฮวนกำลังอ่านคัมภีร์อยู่บนยอดหอคอย ช่างทำล้อ นามว่าเปียน กำลังทำงานอยู่ชั้นล่าง เขาวางเครื่องมือลงแล้วขึ้นไปถามเจ้านคร

"ข้าพเจ้าอยากทราบว่าท่านกำลังอ่านสิ่งใดอยู่"

"คำสอนของปราชญ์"

"ปราชญ์นั้นยังมีชีวิตอยู่หรือ"

"ท่านเสียชีวิตไปแล้ว"

"เช่นนั้นสิ่งที่ท่านเจ้านครกำลังอ่านอยู่ ก็คือ กากเดนของคนโบราณใช่หรือไม่"

"แล้วมันธุระอะไรของเจ้าผู้เป็นเพียงช่างทำล้อ ที่หาญมาวิจารณ์สิ่งที่ข้าอ่าน ถ้าเจ้าสามารถอธิบาย การกระทำของเจ้าได้ก็แล้วไปเถิด แต่ถ้าไม่ เจ้าต้องตาย"

"กล่าวถึงตัวข้าเองเถิด, มองจากงานที่ข้าทำ ถ้าข้าสกดล้อเข้าไป ล้อก็จะไกล ไม่เพียงตรงถ้าเร็วเกินไป ก็จะติดและทำให้ไม้แตก ไม่ช้าเกินไปและไม่เร็วเกินไป ข้ารับรู้มันด้วยมือและตอบสนองด้วยหัวใจ โดยไม่อาจกล่าวมันเป็นวาจาได้ มันมีเคล็ดบางอย่างอยู่ที่ข้าเองก็ไม่มีความสามารถจะถ่ายทอดสู่ลูกของข้า และเขาก็ไม่สามารถจะเรียนจากข้าได้ด้วย นี่คือ 70 ปี ที่ข้าเติบโตมากับการทำล้อ คนโบราณและสารที่ไม่อาจถ่ายทอดล้วนตายสิ้นแล้ว ดังนั้นสิ่งที่ท่านเจ้านครกำลังอ่านก็คือ กากเดนของคนโบราณหรือมิใช่"⁸

เห็นได้ว่าจวงจื๊อไม่ต้องการให้เราปฏิบัติต่อเรื่องเล่าในคัมภีร์ราวกับว่ามันเป็น “เนื้อหา” ที่เราจะนำมาใช้ เมื่อเป็นเช่นนั้น คัมภีร์จวงจื๊อถูกบันทึกขึ้นเพื่ออะไร เราจะเข้าใจสาเหตุ

⁸ Ibid., p.139.

นี้ได้เมื่อเราเปลี่ยนมุมมองที่เรามีต่อคัมภีร์จวงจื๊อ มิใช่ในฐานะ “คัมภีร์” หรือ “ครู” ผู้ให้การอบรมสั่งสอน แต่ในฐานะ “กัลยาณมิตร” ผู้คอยกระตุ้นปลุกเร้าให้เราแสวงหา⁹ ปลุกเราให้ตื่นจากกรอบเกณฑ์อันคับแคบจำกัดที่ครอบงำเราอยู่ กระตุ้นให้เราออก “โอบยบิน” ประดูจนกเมิงสู่อิสรภาพแห่งชีวิตในที่สุด

⁹ ข้อสังเกตประการหนึ่งคือ ตัวละครที่จวงจื๊อชอบใช้วิพากษ์คัมภีร์นั้น มักเป็นนายช่างศิลป์ในด้านต่าง ๆ หรือก็คือ “ศิลปิน” นั่นเอง นี่อาจจะเป็นข้อสนับสนุนประการหนึ่งต่อข้อเสนอที่ว่า จวงจื๊อมิได้ต้องการให้เราเป็นหนอนคัมภีร์แต่ต้องการให้เราเป็น “ศิลปิน” แห่งชีวิต